

**В'ячеслав КОВАЛЬЧУК,
Тетяна РАДЧИШИНА**

ІННОВАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ Е-БАНКІНГУ В ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ НОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто інноваційне забезпечення розвитку е-банкінгу в країнах ЄС, становлення та розвиток інтернет-банкінгу в Україні та запропоновано, використовуючи досвід країн ЄС, шляхи вирішення проблем трансформації банківських послуг. Проаналізовано стан правової бази забезпечення розвитку е-банкінгу, якість підготовки фахівців банківської справи та рівень розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій в Україні, як вирішальний чинник розвитку е-банкінгу.

Ключові слова: ЄС, Інтернет, банк, інновація, е-банкінг, «нова економіка», інтеграція, м-банкінг, TEMPUS, інтернет-кредитування, економіка знань, е-комерція, фінансовий ринок, платіжна система.

Становлення «нової економіки» породжує питання оцінки рівня і темпів її розвитку, при цьому насамперед розглядаються такі показники, як процент зайнятих у сфері високих технологій та інформаційних послуг; ступінь включення економіки в глобальний ринок, її конкурентоспроможність, інноваційний потенціал, ступінь інформатизації економіки. Для України особливо актуальний перехід до інноваційного розвитку економіки, який вимагає потужного науково-технічного потенціалу в поєднанні з людським фактором, що характеризується високим рівнем освіти, відповідним типом мотивацій і культури поведінки.

Європейське співтовариство ставить завдання створення новітніх інформаційних технологій як найбільш пріоритетне, підписавши у 1994 р. план дій «Європа і глобальне інформаційне товариство», а Україна є учасницею та невід'ємною складовою європейської інформаційної системи. Зазначимо, що наука і високі технології за своєю природою – інтернаціональні, хоча внесок кожної потужної наукової країни – унікальний.

Активізація процесу інтеграції української науки у європейське співтовариство – важливий аспект державної політики. Нині Україна має понад 40 угод про наукове та науково-технічне співробітництво з іншими країнами та міжнародними організаціями. У рамках багатьох з цих угод сформовано спільні програми досліджень. 4 липня 2002 р. було підписано Угоду між Україною та ЄС про наукове і технологічне співробітництво [8; 19]. Нової динаміки набула участь українських науковців у проектах міжнародних наукових фондів та програм. Найбільше їх реалізується за грантами INTAS та інших програм Європейської Комісії, Фонду цивільних досліджень та розвитку США (CRDF). Питання інтеграції української науки в європейський простір та інноваційне забезпечення розвитку сучасного високотехнологічного виробництва відображене і в угоді про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС. Зокрема, у статті 58 «Співробітництво в галузі науки і техніки» зазначено, що співробітництво у цій галузі включає: «обмін науковою та технологічною інформацією; спільну діяльність в галузі наукових досліджень та технічних розробок», а в статті 59 «Освіта та професійна підготовка» зазначено, що «сторони здійснюють співробітництво з метою підвищення рівня загальної освіти та професійної кваліфікації в Україні, як у громадському, так і в приватному секторах» [6; 97].

Особливе місце в прогресі розвитку галузі інформаційних технологій належить всесвітній комп'ютерній мережі Інтернет, зі створенням якої з'являються і динамічно розвиваються нові ринки, які вже сформували самостійний сегмент світової економіки. Інтернет-економіка неможлива без розвитку ефективних платіжних систем, що охоплюють максимальну кіль-

кість учасників ринку. Саме потреби корпоративних і мільйонів індивідуальних клієнтів визначили мережу Інтернет як один із пріоритетних каналів надання банківських послуг. Найбільш впливові банки вже заявили про свою присутність в Інтернет, так з'явився новий термін – e-banking. Щоправда, в Україні постала проблема не лише створення та розвитку сучасних систем обслуговування клієнтів банківською системою, а й підготовка фахівців банківської справи належної якості.

За роки незалежності ринок фахівців з вищою освітою в Україні набув рис конкурентного характеру. Особливо це стосується таких сфер діяльності, як банківська, страхова, інвестиційна. За кількістю підготовлених за останні роки фахівців банківської справи Україна може претендувати на одне з перших місць у Європі, тому нині постала проблема їх якості. Розвиток вищої освіти в Україні базується на основних традиціях її провідних вищих навчальних закладів. Але не будь-яке обмеження в національних рамках може бути на користь процесу входження України в європейську спільноту.

У Договорі про заснування ЄС, зокрема у статті 149 вказано, що «дії Співтовариства спрямовані на розвиток європейського виміру освіти, сприяння співпраці між навчальними закладами, розвиток обміну інформацією та досвідом з питань, які є спільними для освітніх систем країн Європи» [5; 126]. Одним з перспективних напрямів співробітництва наших навчальних закладів із західноєвропейськими університетами щодо використання досвіду підготовки спеціалістів банківської справи стала реалізація програми «TEMPUS». У її рамках в кількох університетах України було реалізовано проект «Реструктуризація банківського факультету» [1; 23]. Основна мета проекту – надання українським університетам всебічної допомоги для вдосконалення підготовки майбутніх спеціалістів банківської справи й наближення якості навчального процесу до світових стандартів. Головною умовою досягнення цієї мети є розробка відповідних навчальних програм, які мають давати знання, на які попит за умов ринку та інтеграційних суспільних процесів. Для поліпшення якості підготовки спеціалістів банківської справи слід відпрацьовувати навчальні програми в сферах банківських технологій, економічної кібернетики, автоматизації економічної діяльності. Навчальні програми мають обов'язково включати розгляд таких систем інтернет-банкінгу, як B2B – business-to-business («компанія – компанія»), B2C – business-to-consumer («компанія – споживач»), B2G – business-to-government («компанія – уряд»); перспектив розвитку е-комерції в Україні тощо.

Класичний варіант системи інтернет-банкінгу містить весь набір банківських послуг (окрім операцій з готівкою). Через інтернет-банкінг надається банківська інформація загального користування, авторизована інформація про стан рахунків клієнта; здійснюються розрахунки за електронними платіжними картками, оперування різноманітними фінансовими інструментами – валютою, цінними паперами. Одна із серйозних переваг інтернет-банкінгу – користування ним без спеціально встановленого програмного забезпечення, а за допомогою звичайної й загальнодоступної програми для перегляду інтернет-сторінок. За статистикою більше 80% усіх банківських операцій людина може здійснювати, працюючи за комп'ютером вдома чи в офісі. Користь для банкірів та їхніх клієнтів визначається наступним: перші значно скорочують витрати на утримання філіальної мережі й значно підвищують ефективність банківських операцій, а інші – отримують додаткові зручності [7; 42]. Важливо, що сучасну економіку цікавить саме банківська діяльність, а не банки як інститути господарювання. Річ у тім, що в середовищі Інтернет функції надання платіжних або розрахункових механізмів можуть взяти на себе й інші учасники ринку, наприклад, телекомунікаційні компанії. Тому для збереження центральної позиції у фінансовій сфері банки мають адаптуватися до умов нового середовища. Однією з причин, що змушує банки займатися розвитком інтернет-послуг можна вважати конкуренцію. Уже сьогодні наявність системи інтернет-банкінгу в західному банку, що обслуговує фізичних осіб, є істотною конкурентною перевагою, яка забезпечує переваги технологічно розвинутих банків над конкурентами [16; 29]. За прогнозами спеціалістів банківської справи, в найближчому майбутньому до списку найбільш поширених електронних фінансових послуг буде включено також і онлайнове кредитування.

Деякі європейські компанії вже заявили про перші прибутки від іпотечного інтернет-кредитування. Американська дослідна компанія IDC передбачає, що вже до 2005 р. частка

іпотечних кредитів, виданих через Інтернет, становитиме на Заході не менше 15% від загальної їх кількості, цей показник вже досяг 9%, що становить 150 млрд. доларів [9; 45]. Швидкому зростанню онлайн-кредитування як в Європі, так і в США перешкоджає, головним чином, психологія клієнтів, які звикли використовувати Інтернет джерело інформації, а не для здійснення фінансових трансакцій. Очевидно, що у розвинутих європейських країнах ринок банківських інтернет-послуг практично вже відбувся. На черзі – впровадження новітньої технології мобільних банківських ресурсів на основі поєднання можливостей стільникових систем зв'язку та Інтернету. Уже нині серед європейців послугами мобільного банкінгу (м-банкінгу) користуються близько 14% клієнтів онлайн-фінансових послуг (у тому числі в Скандинавії – 48, Великобританії – 22, Німеччині – 13%). За прогнозами компанії Datamonitor, у 2005 р. лише в Європі налічуватиметься 27,1 млн. користувачів м-банкінгу. За оцінками Dyrlicher Research, частка мобільних банківських сервісів становитиме 20 – 21% від загального обсягу ринку мобільних цифрових послуг, а витрати банків на розвиток інфраструктури м-банкінгу зростуть із 43 млн. дол. США у 2001 р. до 344 млн. доларів у 2004 р [3; 74].

Серед банків, які найбільш активно просуваються на шляху освоєння Інтернет-банкінгу в Україні можна назвати «Аваль», «Приватбанк», «ПУМБ», «ВАБанк», «Райффайзенбанк-Україна», «Київський міжнародний банк», «ING-Barings Україна», «Трансбанк», «Мегабанк», «Експрес-банк», «Ікар-банк» і «Мрія». За результатами досліджень, проведених «Українським фінансовим порталом» структурна частка банків, що використовують Інтернет-ресурси така:

1. 59% взагалі не мають ресурсів в Інтернеті;
2. 38% банків мають лише інформаційний Інтернет-ресурс – передусім сторінку в Інтернеті;
3. 3% надають часткові Інтернет-послуги.

Як бачимо, в Україні поширення Інтернет-послуг відбувається повільно. Це є наслідком, перш за все, об'єктивних причин, зокрема: відсутність законодавчої бази, мала кількість професіоналів у бізнесі, які б використовували новітні технології, недовіра до можливостей Інтернет-бізнесу, низька купівельна спроможність населення. Активному розвитку електронної комерції заважає ще й психологічний фактор – люди звикли, до думки що їх обманюють.

Та головна проблема, що гальмує впровадження послуг інтернет-банкінгу в Україні, пов'язана з недостатнім розвитком інформаційно-комп'ютерних технологій в нашій країні. Не всі бізнесові структури в Україні обладнані сучасною комп'ютерною технікою, яка дає змогу користуватися послугами віртуального банку. Розвиток інтернет-банкінгу, як і електронної комерції взагалі, нині стримує мала аудиторія користувачів Інтернет, частка яких становить не більше 5% населення України. Частка ж активних її користувачів становить близько 1% (для порівняння: у Великобританії – 19,47 млн. користувачів, у Німеччині – 18 млн., а банки, що пропонують інтернет-послуги, становлять 95% від їх загальної кількості) [8; 23]. Згідно з прогнозами розвитку електронного банкінгу в Європі число користувачів подібних систем зростатиме високими темпами і до 2005 р. сягне 110 млн. осіб. Нині їх послугами користується 42 млн. європейців, або 14% дорослого населення ЄС. Численні дослідження підтверджують, що розвиток Інтернет-банкінгу в основному поширюється на країни з розвинутою економікою, високим рівнем технологічної бази, а також високим рівнем добробуту.

Розвиток інтернет-банкінгу залежить від розвитку електронної комерції взагалі, якій необхідне правове забезпечення на національному та міжнародному рівнях. Українське законодавство щодо регулювання електронної комерції та інтернет-банкінгу розроблено ще недостатньо. На жаль, досі існує тільки один нормативний акт, в якому йдеться про Інтернет-комерцію в Україні – це Положення «Про порядок емісії платіжних карт та здійснення операцій з їх застосуванням», затверджене Постановою Правління НБУ 24 вересня 1999 р. Значною подією в розвитку інтернет-банкінгу став Указ Президента «Про заходи щодо розвитку Національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні», де сферу інтернет-комерції названо однією з пріоритетних напрямів державної політики. На початку червня 2003 р. НБУ заявив про на-

мір законодавчо врегулювати надання банківських послуг за допомогою технічних засобів дистанційного обслуговування (через інтернет, телефоном, а також за допомогою банківських терміналів). З цією метою інструкцію про безготівкові розрахунки в Україні у національній валюті планується доповнити розділом «Розрахунки за допомогою технічних засобів дистанційного обслуговування». У розвинутих країнах електронна комерція вже стала самостійною ланкою юридичних взаємовідносин у внутрішній та міжнародній торгівлі. З'явилися певні правові категорії: електронна угода, електронний підпис, електронні платежі, електронні гроші. Зазначимо, що, з огляду на інтеграцію України в ЄС, розробка нормативної та законодавчої бази має здійснюватися з максимальним урахуванням відповідних директив Європейського Союзу, прийнятих для формування загальних правил розвитку Інтернету та електронної комерції. Нині найбільш значущими міжнародно-правовими документами в сфері електронної комерції є такі:

1. модельний закон ЮНСІТРАЛ «Про електронну комерцію»;
2. директива Європейського парламенту та Ради Європи від 13. 12. 1999 р. про політику ЄС щодо електронних підписів;
3. директива Європейського парламенту та Ради Європи від 08. 06. 2000 р. про деякі правові аспекти інформаційних суспільних послуг, зокрема електронної комерції, на внутрішньому ринку.

Отже, можна зробити висновок, що розвиток інтернет-банкінгу в Україні залежить насамперед від ефективної діяльності державних установ та органів влади, завдання яких – створити законодавчу та нормативну бази для розвитку перспективного нового виду послуг, забезпечити прогресивний розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій, адже саме за реалізації відповідної комплексної державної науково-технічної політики можливий реальний перехід України на інноваційний шлях розвитку. Не останнє місце в ряді проблем при впровадженні українськими банками нових технологій займає питання відсутності на ринку праці фахівців банківської справи належного рівня. Головним напрямком вирішення цієї проблеми є поліпшення якості підготовки спеціалістів банківської справи за новими навчальними програмами у сферах банківських технологій, економічної кібернетики, термінал-серверних технологій тощо. Плідне застосування WEB- технологій у навчанні сприяють поліпшенню рівня навчального процесу, підняття його на інший, досконаліший рівень. Це дасть змогу втілити в процес підготовки майбутніх спеціалістів моделі внутрішньобанківської автоматизації та системи міжбанківських електронних платежів. Поліпшенню рівня навчального процесу в інститутах банківського бізнесу сприятиме і створення учбових банків, які б відповідали реаліям нинішнього євро-банку. Слід зазначити, що Інтернет займає не останнє місце в розвитку нової економіки та зародженню якісно нових електронних послуг в банківській, страховій, інвестиційній та торговельній сферах, проте не можна «нову економіку» асоціювати лише з Інтернетом (хоча йому і справді належить пріоритетна роль), адже вона не зводиться лише до його використання. Істотна її риса – розробка і впровадження інноваційних технологій, фундаментальних досліджень та їх прикладне втілення [10; 48].

Вступ людства в епоху «нової економіки» є для України другим (після здобуття незалежності) унікальним доленосним шансом у новітній історії виграти конкурентну боротьбу за побудову національної економіки, що відповідає європейській цивілізації. «Нова економіка», спроможна успішно функціонувати у глобальному середовищі лише на продукуванні та використанні нових знань, повинна стати українською системою стратегічного мислення й активності нації.

Література

1. Брегеда О. Місце банківських послуг в інтернет-просторі України. //Вісник НБУ. – 2001. – № 6. – С. 23 – 25.
2. Вайнештейн Г. От новых технологий к «новой экономике». // Международные отношения и мировая экономика. – 2002. – № 10. – С. 22 – 29.
3. Вересюк А. Мобильные банковские услуги: в ожидании старта. // Банковская практика за рубежом. – 2002. – № 10. – С. 74 – 75.
4. Грачева М. Электронные банковские услуги: особенности управления рисками. // Международные отношения и мировая экономика. – 2002. – № 11. – С. 39 – 47.
5. Європейський Союз. Консолідовані договори. – К.: «Port-Royal», 2002. – 206 с.